

ERFGOED BRUSSEL

April 2019 | Nr030

Dossier **BETON**

Varia DE BRUSSELSE REUZEN

EEN FAMILIEALBUM GESCHONKEN DOOR FRANKI AAN ARCHITECTEN EN INGENIEURS

CHRISTIAN SPAPENS

Architect-stedenbouwkundige, directeur van de vzw CIDEP
Centre d'Information, de Documentation et d'Étude du Patrimoine

Franki-pijlers¹ zijn vandaag een begrip voor iedereen die werkzaam is in de bouw, maar zijn ook gekend bij het grote publiek. Die bekendheid kwam er vooral door Edgard Frankignoul en Edmond Baar, de oprichters van de *Société Frankingoul*², die beseften dat het niet volstond om hun ingenieus systeem van funderingspalen in gegoten beton te ontwikkelen en voortdurend te verbeteren³, maar ook dat ze architecten, ingenieurs, ondernemers en werfleiders regelmatig moesten informeren over hun opdrachten, uitgevoerde werken en oplossingen om een dynamiek op gang te brengen die het bedrijf alleen maar ten goede kon komen.

Deze externe communicatie gebeurde via het tijdschrift *La technique des travaux*⁴, waarvan de ondertitel '*Revue mensuelle des procédés de constructions modernes*' duidelijk maakt dat het zich niet louter beperkte tot informatie

over Franki-pijlers, maar dat het de lezers veeleer wilde informeren over de nieuwste bouwtechnieken en Frankignoul terloops ook een tribune gaf voor hun eigen verwezenlijkingen wereldwijd⁵.

De interne samenwerking binnen de uitgebreide familie van de Franki-medewerkers werd ook in stand gehouden door een intern blad met als titel *Franki-Revue, publication trimestrielle destinée au personnel de la compagnie internationale des pieux armés Frankignoul à Liège*, waarvan het eerste nummer verscheen in april 1926. Dit blad, dat de Franki-procedés vulgariseerde, besteedde ook aandacht aan de kleine en grote gebeurtenissen (uitreiking van onderscheidingen, promoties enz.) binnen het dynamische bedrijf. Edgard Frankignoul is er bijzonder goed in geslaagd om in zijn bedrijf een 'familiale' dynamiek te introduceren, waarmee hij een echte voorloper was op het vlak van bedrijfscommunicatie.

De selectieve verdeling van fotoalbums van de belangrijkste verwezenlijkingen van Franki droeg ongetwijfeld ook bij aan deze 'familiale' dynamiek, hoewel ze wat geforceerd overkwam ten overstaan van de gangbare publiciteitstechnieken. Deze albums hebben namelijk alle kenmerken van een familiealbum van de jaren 1930: het oblong-formaat (24 x 32,5 centimeter) met een dikte van drie centimeter; het kartonnen omslag met opgeplakt etiket; de binding met een touwtje, eindigend in een houten eikel met kwast; het zijdepapier; het papier van het binnenwerk, met manueel opgeplakte originele zilvergelatine-afdrukken; de in witte inkt handgeschreven plaatsen en data bij de foto's; het ontbreken van tekst; de personages en thema's van de foto's die soms verre oorden oproepen, als ging het om vakantieherinneringen. Op het eerste gezicht zijn deze albums qua publiciteitstechniek wat anekdotisch, wat niet wegneemt dat de foto's een onschatbare documentaire waarde bezitten.

Werk van het Résidence Palace, Wetstraat, Brussel, gefotografeerd in 1923. Hier werden 2.458 Franki-pijlers van 6 tot 12 meter diepte gebruikt. Zilvergelatinedruk, 16 x 55 cm (© CIDEP).

Het in het CIDEP bewaarde album, dat dateert van 1929, bevat 82 foto's, de meeste 20 x 17 centimeter groot, met uitzondering van een panorama van 16 x 55 centimeter⁶. Het zijn vooral foto's van werven en realisaties in Europa en Azië⁷: in Athus (*société anonyme d'Athus-Grievnéé*); Berlijn; Namen (kades); Luik (*Palais des sports*, telefoongebouw, Sint-Vincentiuskerk, *Palais des fêtes*); Brussel (Brouwerij Maes, *Meuneries bruxelloises*, de rijkswachtkazerne in Elsene, het *Résidence Palace*, de basiliek van Koekelberg); Martinrive (brug); Lier (Abbers); Hong-Kong (*Peninsula hotel*); Giurgiu in Roemenië (suikerfabriek); Lissabon (elektriciteitscentrale); Bilbao; Brugge in Zwitserland (Simplontunnel); Caïro (kades); Orbetello in Italië (brug); Kiev (administratie van de spoorwegen); Tokyo (*First bank*, Sint-Lucashospitaal); Frankfurt; Shangaï (*Cathays mansions*); Mol (elektrische centrale); Charleroi (elektrische constructieateliers); Zeebrugge (cokesoven); Keulen (woningen); Antwerpen (nieuwe kerk); Seraing (Cockerill); Merksem (Boerenbond); Ougrée; Rome; Napels en Ruisbroek.

Opmerkelijk is de kwaliteit van de foto's, zowel technisch als documentair. In dat verband herinnert Michel Dumoulin⁸ zich dat hiervoor erg precieze instructies werden gegeven: "Als men werffoto's laat maken, moet men als volgt te werk gaan: Een van de beste fotografen ter plaatse kiezen. Hem vragen om foto's te maken op het moment van de dag waarop de zon de machine en de achtergrond goed belicht, zodat deze niet in tegenlicht worden genomen. Indien nodig, de fotograaf op een ander moment van de dag laten terugkomen, om foto's in een andere richting te nemen; De foto's afdrukken op een formaat van 18 x 24; [...]"

De werf van de basiliek van Koekelberg, Elisabethpark, fotografie uit 1926. Zilvergelatinedruk, 17 x 23 cm [C CIDEP].

De machine moet in werking zijn, indien mogelijk met de buis gedeeltelijk boven de grond en het heiblok erboven geheven; de arbeiders zijn op post en aan het werk en poseren niet in een piramide op de machine; Indien mogelijk moet de machine zich aftekenen tegen een oplichtende achtergrond; De 'couleur locale' moet de nodige aandacht krijgen; als een gebouw of een belastingproef enz. wordt gefotografeerd, plaatst men vlakbij één of twee personen om een idee te geven van schaal en proporties; in geval van tests moet men in de mate van het mogelijke de klant uitnodigen (architect, ingenieur enz.) om te poseren tijdens de opnames."

De productie en verdeling van deze albums was dus een echte mees-terzet omdat ze de bestemmingen perfect informeerden over het product dat werd aangeprezen en hen tegelijk opnam in een grote familie van bouwers die streven naar een efficiënte moderniteit.

Vertaald uit het Frans

NOTEN

1. Het patent voor deze funderingspaal met brede basis, uit in de grond gegoten beton, werd ingediend in 1909.
2. De firma werd in 1910 opgericht onder de naam *Société des pieux armés Frankignoul*; in 1911 werd ze

de *Compagnie internationale des pieux armés Frankignoul* en heet sindsdien officieel *Franki Foundations Belgium*.

3. Voor meer technische informatie over de procedés van Franki, zie DUMOULIN, M., (coörd.), *Franki, bâtir un monde*, Lannoo, Tielt, 1992; VAN DE VOORDE, S., *Bouwen in beton in België (1890-1975. Samenspel van kennis, experiment en innovatie* [doctoraal proefschrift], Universiteit Gent, 2011.
4. 368 nummers van 1925 tot 1977 (met een onderbreking van mei 1940 tot december 1946).
5. Na de Tweede Wereldoorlog werd het tijdschrift uitgegeven in 70 landen en gezien het aantal bewaarde reeksen, gebeurde dat in ogenschijnlijk grote aantallen.
6. Dit uitvouwpandora bestaat uit twee samen gemonteerde pagina's; deze pagina's zijn samengesteld uit meerdere foto's. Het thema is de werf van het *Résidence Palace* in Brussel.
7. De sites die in het album voorkomen zijn niet chronologisch of volgens technisch procedé geordend. Ze worden hier in de volgorde van het album opgesomd; de verwezenlijkingen in eenzelfde stad of plaats worden samen vermeld na de plaatsnaam.
8. Instructies die golden in 1930, in DUMOULIN, M., *op. cit.*, pp. 151-152. Vertaling van de originele tekst in het Frans.

Omslag van het Franki-album van 1929 (© CIDEP).

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basyn, Françoise Cordier, Stéphane Demeter, Paula Dumont, Murielle Leseqque, Griet Meyfroots, Valérie Orban, Cecilia Paredes, Brigitte Vander Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Griet Meyfroots

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

REDACTIESECRETARIAAT

Stéphane Demeter en Murielle Leseqque

COÖRDINATIE DOSSIER

Jean-Marc Basyn

COÖRDINATIE ICONOGRAFIE

Julie Coppens en Jean-Marc Basyn

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Jean-Marc Basyn, Brigitte De Groof, Rika Devos, Bernard Espion, Jean-Paul Heerbrant, Isabelle Lecocq, Marc Meganck, Griet Meyfroots, Cecilia Paredes, Michel Provost, Benoît Schoonbroodt, Christian Spapens, Anne Totelin, Brigitte Vander Bruggen, Céline Vandewynckel, Aurélie Vermijlen

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Ubiqu Belgium NV/SA

NALEZING

Cate Chapman – Skylark Academic & Book Editing, Koenraad Raeymaekers, Harry Lelièvre, Wim Kenis, Coralie Smets, Tom Verhofstadt en de leden van het redactiecomité

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

Graphius Brussels

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt, Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

BEDANKINGEN

Philippe Charlier, Alfred de Ville de Goyet, Bernard Espion, Armande Hellebois, Wim Kenis, Pierre-Yves Lamy, Michel Provost, Guido Stegen

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal, Urban.brussels (Gewestelijke Overheidsdienst Brussel Stedenbouw en Erfgoed) Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Cultureel Erfgoed
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.erfgoed.brussels
bpeb@urban.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij de Directie Cultureel Erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

LIJST MET AFKORTINGEN

ARA – Algemeen Rijksarchief
AUCL - Archives de l'université catholique de Louvain-la-Neuve
CIDEP - Centre d'Information, de Documentation et d'Etude du Patrimoine
GASJN – Gemeentearchieven
Sint-Joost-ten-Node
GASPW - Gemeentearchieven
Sint-Pieters-Woluwe
GOB - Gewestelijke Overheidsdienst Brussel
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium / Institut royal du Patrimoine artistique
KMSKB – Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België
KUL - Katholieke Universiteit Leuven
SAB – Stadsarchief Brussel
ULB - Université libre de Bruxelles
VUB - Vrije Universiteit Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2019/6860/007

Cette revue paraît également en Français sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012- September 2014
Geschiedenis en herinnering

013- December 2014
Cultusgebouwen

014- April 2015
Zoniënwood
015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenarsateliers

Laatste nummers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van
een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

urban
.brussels

BUP BRUXELLES URBANISME ET PATRIMOINE
BSE BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED

15 €

ISBN 978-2-87584-180-3